

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

CYRILOMETODĚJSKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

Katedra biblických věd

sr. Markéta Trešlová

Bůh Otec Ježíše Krista v Lukášově evangeliu

Bakalářská práce

Vedoucí práce: Doc. Dr. Petr Mareček, Th.D.

Obor: Teologické nauky

OLOMOUC 2014

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a použila jsem při tom jen uvedenou literaturu.

V Olomouci dne 14. 4. 2014

sr. Markéta Trešlová

Děkuji Doc. Dr. Petru Marečkovi, Th.D. za obětavé, trpělivé a odborné vedení i za poskytnutí cenných rad, podnětů a připomínek.

Děkuji také všem, kteří mi byli při tvorbě této práce jakýmkoliv způsobem nápomocni.

Obsah

1. Úvod	5
1.1. Předmět a cíl práce	5
1.2. Metoda a struktura práce	5
2. Lukášovo evangelium	8
2.1. Autor, adresáti a vznik evangelia	8
2.2. Tematické a teologické důrazy	10
3. Bůh jako Otec	12
3.1. Starý zákon	12
3.2. Nový zákon	13
4. Bůh Otec Ježíše Krista v Lukášově evangeliu	15
4.1. L 2,49	16
4.2. L 9,26	17
4.3. L 10,21-22	19
4.4. L 22,29	20
4.5. L 22,42	22
4.6. L 23,34	25
4.7. L 23,46	26
4.8. L 24,49	28
5. Závěr	30
Seznam použité literatury	32
Seznam použitých zkratk	35

1. Úvod

1.1. Předmět a cíl práce

Snažit se pojednávat o tajemství Boha, který je Otcem, rozhodně není snadný úkol. Naše lidská slova jsou vždy nedostatečná, když se pokouší zachytit nevýslovného a transcendentního Boha.¹ V souvislosti s tímto nelehkým úkolem si dovoluji citovat slova Vojtěcha Novotného:

„Stojíme před Božím Majestátem, vyznáváme jeho velikost a vědomi si toho, že On jest „id, quo maius cogitari nequit“, v modlitbě hledáme jeho tvář, pokoušíme se o jeho poznání. Předpokladem je, že se Církvi dostalo milosti účasti na Synově zkušenosti Otce, tj. na jeho modlitbě. Poznání Boha je Duchem Svatým sdělená Synova kontemplace Otce, podíl na Kristově postoji před Bohem Otcem.“²

Zmíněná Synova zkušenost Otce, a to zejména v modlitbě, se mi stala inspirací a cestou při psaní této práce. Písmo svaté je důležitý pramen Božího sebezjevení a právě v něm je zachycena ona Synova zkušenost Otce. Protože vztah k Bohu a jeho stále hlubší poznání jsou pro mě velmi podstatné, rozhodla jsem se psát svou bakalářskou práci na katedře biblických věd, abych mohla své znalosti v tomto směru rozvinout a prohloubit. Tajemství vztahů v nejsvětější Trojici je velmi přitažlivé, a zejména evangelia nabízejí možnost, jak skrze Ježíše poznávat Otce. Ježíšův vztah k Otci je „koncentrován“ v jeho osobních modlitbách a také tam, kde hovoří výslovně o svém Otci. Každé evangelium zjevuje Boží tvář z trochu jiného úhlu. Pro svou práci jsem zvolila Lukášovo evangelium. Třebaže v něm není téma Boha jako Otce natolik centrální jako třeba v Janově evangeliu, rozhodně nabízí zajímavý a obohacující pohled.

Chtěla bych se tedy zaměřit na všechna místa Lukášova evangelia, kde Ježíš hovoří ke svému Otci nebo o svém Otci, a pokusit se poskytnout jejich výklad vzhledem k výše uvedenému tématu.

1.2. Metoda a struktura práce

Téma této práce bylo již zajímavým způsobem zpracováno ve 2. čísle časopisu *Communio* z r. 1997, z něhož jsme citovali v podkapitole 1.1.³ Jinak si nejsme vědomi toho, že by

¹ Srov. *Katechismus katolické církve*, s. 29.

² V. NOVOTNÝ, „Editorial“, s. 114.

³ Toto číslo nese název *Bůh Otec všemohoucí* a tématu této práce se týkají především příspěvky *Rozhodující*

se někdo v českém prostředí tématem Božího otcovství v Lukášově evangeliu zabýval. V této práci budeme čerpat z české i cizojazyčné literatury. Za hlavní pramen nám poslouží Český ekumenický překlad Písma svatého (ČEP).⁴ Pro srovnávání využijeme překlad Nového zákona užívaný v českých liturgických knihách (ČLP),⁵ text Bible Kralické (BKR)⁶ a také text anglický (RSV)⁷ a německý (EIN).⁸ Základní pro nás bude Lukášovo evangelium, ale pro srovnání použijeme i ostatní evangelia. K označení jednotlivých biblických knih budeme užívat zkratky v takové podobě, v jaké je uvádí český ekumenický překlad. Pro obecné pojednání o chápání pojmu Otec v Bibli využijeme různé biblické slovníky.⁹ Základní informace o Lukášově evangeliu, o jeho autorovi, adresátech, místu a době vzniku a také o jeho tematice a teologii nám poskytnou všeobecné a speciální úvody do Nového zákona,¹⁰ příp. specializované studie.¹¹ Při výkladu jednotlivých veršů budeme pracovat především s komentáři těchto autorů: D. Gooding,¹² L. T. Johnson,¹³ P.-G. Müller,¹⁴ a S. Fausti.¹⁵ Informace o původu jednotlivých veršů budeme čerpat z díla J. A. Fitzmyera.¹⁶

Práce je rozdělena do pěti kapitol. První kapitola nás seznámí s předmětem a cílem práce a s použitou literaturou. Dále stanoví metodu a strukturu práce. Druhá kapitola obecně pojedná o Lukášově evangeliu. Postupně se v ní budeme zabývat jeho autorem, adresáty, dobou a místem vzniku evangelia, jeho tematikou a hlavními teologickými myšlenkami. Ve třetí

zkušenost kříže; Bůh náš Otec; Zjevení Boha Otce ve Starém zákoně; Bůh – náš Otec. Svědectví Nového zákona.

⁴ Bible. Písmo svaté Starého a Nového zákona (včetně deuterokanonických knih): Český ekumenický překlad, Praha: Biblická společnost, 1990.

⁵ Nový zákon. Text užívaný v českých liturgických knihách přeložený z řečtiny se stálým zřetelem k Nové Vulgátě, 2. vyd., Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1998.

⁶ Bible svatá, aneb, všechna svatá Písma Starého i Nového zákona: podle posledního vydání kralického z roku 1613, Praha: Česká biblická společnost, 1991.

⁷ The Holy Bible containing the Old and New Testaments: Revised Standard Version, 2. vyd., New York: Collins, 1971.

⁸ Die Bibel: Einheitsübersetzung der Heiligen Schrift: Gesamtausgabe: Psalmen und Neues Testament: ökumenischer Text, Stuttgart: Katholisches Bibelwerk, 2007.

⁹ X. LÉON-DUFOUR, ed., Slovník biblické teologie, Řím: Velehrad – Křesťanská akademie, 1981; J.-J. VON ALLMEN, ed., Biblický slovník, Praha: Kalich, 1991; A. NOVOTNÝ, Biblický slovník, Praha: Kalich, 1992; J. D. DOUGLAS, ed., Nový biblický slovník, Praha: Návrat domů, 1996.

¹⁰ J. MERELL, Úvod do četby Nového zákona, Praha: Česká katolická charita, 1952; M. RYŠKOVÁ – J. SCHRÖTTER – J. ŠPLÍCHAL – K. KAŠPÁREK, Stručný úvod do Písma sv., Nový zákon, Praha: Scriptum, 1991; P. POKORNÝ, Literární a teologický úvod do Nového zákona, Praha: Vyšehrad, 1993; G. HÖRSTER, Úvod do Nového zákona, Praha: Oliva, 1994; L. TICHÝ, Úvod do Nového zákona, Svitavy: Trinitas, 2003; D. A. CARSON – D. J. MOO, Úvod do Nového zákona, Praha: Návrat domů, 2008.

¹¹ P. MAREČEK, „The Author of the Third Gospel“, Acta Universitatis Palackianae Olomucensis: Facultas Theologica Cyrillo-Methodiana, Theologica Olomucensia 13 (2012), s. 27-39.

¹² D. GOODING, Lukášovo evangelium, Praha: Návrat domů, 1994.

¹³ L. T. JOHNSON, Evangelium podle Lukáše, Sacra Pagina 3, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2005.

¹⁴ P.-G. MÜLLER, Evangelium sv. Lukáše, MSKNZ 3, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1998.

¹⁵ S. FAUSTI, Nad evangeliem podle Lukáše. Porozumět Božímu slovu, Praha: Paulínky, 2011.

¹⁶ J. A. FITZMYER, The Gospel According to Luke (I-IX), AncB 28, New York: Doubleday, 1981; J. A. FITZMYER, The Gospel According to Luke (X-XXIV), AncB 28A, New York: Doubleday, 1985.

kapitole zaměříme pozornost na výraz *otec*. Podíváme se, v jaké souvislosti byl tento výraz užíván ve Starém zákoně a jakou změnu přináší Nový zákon. Nejvíc pozornosti věnujeme užití tohoto výrazu ve spojení s Bohem, ale povšimneme si i použití tohoto výrazu v souvislosti s člověkem. Čtvrtá kapitola bude věnována výkladu veršů Lukášova evangelia, ve kterých Ježíš mluví přímo ke svému Otci nebo o svém Otci. Bude se tedy jednat o verše, kde je slovo Otec uvedeno ve výše zmíněném významu. Pojednání o jednotlivých místech budou mít podobnou strukturu: citace perikopy z ekumenického překladu Písma svatého, začlenění úryvku do kontextu a struktura perikopy, v případě paralelních textů synoptické srovnání a srovnání znění v jiných překladech (pokud existují významnější odlišnosti), vlastní výklad textu a závěrečné shrnutí. V páté kapitole stručně shrneme výsledky našeho bádání.

2. Lukášovo evangelium

2.1. Autor, adresáti a vznik evangelia

Písemně zachycená tradice o Ježíši Kristu se nám dochovala v podání čtyř kanonických evangelíí. Každý z autorů (evangelistů) přitom zdůraznil ve svém textu to, co bylo důležité z hlediska situace adresátů,¹⁷ nebo naopak vypustil to, co by mohlo být nepodstatné, nelichotivé či těžko pochopitelné nebo pohoršlivé. Pro první tři evangelia se pro jejich vzájemnou podobnost vžilo označení synoptická.¹⁸ Lukášovo evangelium, které se v kánonu NZ objevuje jako třetí v pořadí, má sice jen dvacet čtyři kapitol, ale přesto je svým rozsahem nejobsáhlejší novozákonní knihou. Jeho základ tvoří Markovo evangelium, pramen Q (sbírka Ježíšových výroků) a vlastní látka. Části z Lukášova evangelia se nám dochovaly na Bodmerově papyru (*P⁷⁵*)¹⁹ a na papyru Chester- Beatty (*P⁴⁵*). Celý souvislý text evangelia najdeme ve všech majuskulních kodexech.²⁰ Bezův kodex (D) nám uchoval variantu tzv. západní textové tradice.²¹

Se jménem Lukáš se poprvé setkáváme v *P⁷⁵* v názvu evangelia. Je zřejmé, že s existencí nejméně dvou evangelíí se ukázala i potřeba jejich vzájemného rozlišení. To se týká první poloviny 2. století. V tomto smyslu máme Lukášovo jméno doloženo u Justina.²²

Tradice od konce 2. století viděla autora třetího evangelia ve spolupracovníku sv. Pavla, lékaři Lukášovi (srov. Ko 4,14;²³ 2 Tm 4,11;²⁴ Fm 24;²⁵). O tom, že Lukáš byl Pavlovým průvodcem, hovoří již Muratoriho kánon a Irenej z Lyonu. Irenej užívá jako argument ty části Skutků apoštolských, které jsou psány v první osobě plurálu. Další svědectví v tomto smyslu najdeme u Tertuliána a Klementa Alexandrijského.²⁶

Další údaje o Lukášově osobě, které nám tradice uchovala, jsou jeho původ z Antiochie v Sýrii a jeho lékařské povolání (např. Jeroným, Eusebius). V legendárním podání najdeme zachyceno i Lukášovo malířství. Protimarkiónský prolog uvádí i takové podrobnosti jako např., že neměl ženu a děti a že zemřel v osmdesáti čtyřech letech.²⁷

¹⁷ Srov. L. TICHÝ, *Úvod do Nového zákona*, s. 61.

¹⁸ Toto označení použil podle D. A. CARSON – D. J. MOO, *Úvod do Nového zákona*, s. 59, poprvé koncem 18. st. německý biblista J. J. Griesbach.

¹⁹ P. MAREČEK, „The Author of the Third Gospel“, s. 27, uvádí dataci vzniku *P⁷⁵* mezi roky 175-225.

²⁰ Srov. P. POKORNÝ, *Literární a teologický úvod do Nového zákona*, s. 111.

²¹ Srov. D. A. CARSON – D. J. MOO, *Úvod do Nového zákona*, s. 184-185.

²² Srov. P. MAREČEK, „The Author of the Third Gospel“, s. 27-28.

²³ *Pozdravuje vás milovaný lékař Lukáš a Démas*.

²⁴ *Jediný Lukáš je se mnou. Marka vezmi s sebou, bude mi užitečný jako pomocník*.

²⁵ *...Marek, Aristarchos, Démas a Lukáš, moji spolupracovníci*.

²⁶ Srov. P. MAREČEK, „The Author of the Third Gospel“, s. 28-29.

²⁷ Srov. P. MAREČEK, „The Author of the Third Gospel“, s. 29.

Řecké jméno Lukáš je zkrácenou podobou latinského jména Lucius, proto byl někdy autor třetího evangelia ztotožňován s jinými nositeli tohoto jména v NZ.²⁸

V souhrnu můžeme o autorovi Lukášova evangelia s poměrnou jistotou říci, že měl helénistické vzdělání i dobrou znalost SZ v řeckém překladu (LXX). Nebyl očitým svědkem událostí popisovaných v evangeliu a byl zřejmě křesťanem z pohanství.²⁹

Ani místo vzniku evangelia není možné jednoznačně stanovit. Jedna z tradic (poměrně pozdní) hovoří o Acháji, dále přichází v úvahu Řím a Antiochie v Sýrii. S jistotou můžeme říci, že evangelium vzniklo mimo palestinskou oblast.³⁰ Časově lze vznik evangelia pravděpodobně zařadit do rozmezí let 80-90.³¹

Celé dílo věnuje Lukáš Theofilovi, o kterém můžeme předpokládat, že byl i reálnou osobou. Spolu s ním jsou adresáty také další křesťané z pohanství, kteří potřebovali upevnit ve víře, kterou již přijali. Jde tedy spíše o katechezi v rámci církve. Celkově se jedná o ty, kdo žili již v zeměpisném i časovém odstupu od událostí Ježíšova života.

Po formální stránce můžeme pozorovat podobnost jazyku LXX i blízkost helénistické historiografii. Autor své předlohy a prameny přeformulovává a upravuje, aby odpovídaly jeho literárním i teologickým záměrům a byly přijatelné pro čtenáře evangelia.³² Lukášovo evangelium je psáno kvalitní řečtinou, v rámci evangelií na nejvyšší úrovni.³³ Celé evangelium má promyšlenou strukturu. Svůj hlavní záměr autor sám formuluje v předmluvě,³⁴ a to jako jediný z evangelistů.

²⁸ Srov. P. MAREČEK, „The Author of the Third Gospel“, s. 30.

²⁹ P. POKORNÝ, *Literární a teologický úvod do Nového zákona*, s. 122, se kloní spíše k tomu, že šlo o helénistického diasporního žida nebo tzv. bohobožného.

³⁰ Srov. G. HÖRSTER, *Úvod do Nového zákona*, s. 52.

³¹ Srov. L. T. JOHNSON, *Evangelium podle Lukáše*, s. 12-23; I. H. MARSHALL, „Lukášovo evangelium“, in *Nový biblický slovník*, s. 562-564.

³² Srov. L. T. JOHNSON, *Evangelium podle Lukáše*, s. 12-23.

³³ Srov. L. TICHÝ, *Úvod do Nového zákona*, s. 101-102.

³⁴ Srov. P.-G. MÜLLER, *Evangelium sv. Lukáše*, s. 11-20.

2.2. Tematické a teologické důrazy

Chceme-li si všimnout teologie Lukášova evangelia, je zjevné, že se zde nejedná o teoretické úvahy, ale autor zachycuje předávané skutečnosti formou vyprávění.³⁵ Z textu evangelia je patrná velká úcta k Ježíšovi. S ohledem na adresáty evangelia Lukáš vypouští zmínky o projevech Ježíšova lidství, které by snad působily pohoršení (hněv, úzkost, soucit). Tato tendence je dobře patrná při popisu závěrečných událostí Ježíšova pozemského života, kdy si Ježíš uchová svou důstojnost až do konce.

I při popisu jednání Ježíšových učedníků Lukáš situace spíše zmírňuje a harmonizuje. Stejně tak staví do lepšího světla představitele římského státu, protože mu šlo o dobré vztahy s vládnoucí mocí, nikoli o konflikt.³⁶

Pro Lukáše je charakteristické teologicko-historické pojetí³⁷ vyprávěných událostí, které zapojuje do celku dějin spásy. Na jeho evangelium nelze pohlížet izolovaně od Skutků apoštolských. Smyslem tohoto dvojdíla je upevnit křesťany v již předaném učení, ukázat pomocí uspořádaného vyprávění spojitost mezi Starým a Novým zákonem, mezi Ježíšem a církví, ukázat Boží působení, Boží plán v posvátných dějinách a obhájit Boží věrnost zaslíbením.

Tematicky i teologicky se jedná o velmi bohaté dílo. Za klíčový pojem bychom snad mohli považovat slovo *spása* (záchrana, vysvobození)– *σωτηρία*,³⁸ které Lukáš používá jako jediný ze synoptiků. Nejde ovšem o spásu jen pro vyvolený židovský národ, ale o spásu v univerzálním slova smyslu, tedy také pro pohany.³⁹ Někteří autoři uvádějí jako jádro Lukášova evangelia verš L 19,10 (*Neboť Syn člověka přišel, aby hledal a spasil, co zahynulo.*)⁴⁰ Jiní připojují ještě verše L 15,24 (*...protože tento můj syn byl mrtev, a zase žije, ztratil se, a je nalezen. A začali se veselit.*) a L 2,10.11 (*Anděl jim řekl: Nebojte se, hle, zvěstují vám velikou radost, která bude pro všechny lid. Dnes se vám narodil Spasitel, Kristus Pán, v městě Davidově.*)⁴¹

Myšlenka Božího milosrdenství, dobroty a soucitu,⁴² která zvláště vysvítá z částí textu věnovaných okrajovým skupinám tehdejší společnosti (chudí, nemocní, hříšníci, ženy, Samaritané, pohané), je v Lukášově evangeliu zvláště zdůrazněna. Bůh je představen jako milosrdný

³⁵ Např. F. PORSCH, *Mnoho hlasů, jedna víra*, s. 96, hovoří o Lukášově narativní teologii.

³⁶ Srov. L. TICHÝ, *Úvod do Nového zákona*, s. 99-100.

³⁷ Podrobněji je toto téma zpracováno v M. HENGEL, *Evangelista Lukáš, první křesťanský dějepisec*.

³⁸ L. TICHÝ, *Slovník novozákonní řečtiny*, s. 168.

³⁹ Srov. D. A. CARSON – D. J. MOO, *Úvod do Nového zákona*, s. 189.

⁴⁰ Např. M. C. TENNEY, *O Novém zákoně*, s. 157.

⁴¹ Srov. G. HÖRSTER, *Úvod do Nového zákona*, s. 46.

⁴² J. MERELL, *Úvod do četby Nového zákona*, s. 109, uvádí pro Lukášovo evangelium označení *Evangelium spasitele a milosrdenství*.

Otec, který odpouští a zachraňuje. Reakcí na tyto Boží vlastnosti je radost. Lukášovo evangelium je snad nejvýrazněji opravdu *radostnou zvěstí*, která je určena všem lidem bez rozdílu. Dalším výrazným tématem je Duch Svátý. Autor věnuje pozornost také Ježíšově matce Marii.⁴³ Stranou jeho zájmu nejsou ani otázky sociální (bohatství – chudoba) a politické (obhajoba křesťanství, harmonie mezi církví a státem).⁴⁴ Pro společenství církve je velmi důležitá modlitba, proto Lukáš ve svém evangeliu často poukazuje na příklad Ježíšovy modlitby.⁴⁵

Vzhledem k tématu této práce je rozhodně významné poukázat na podobenství o mar-notratném synu (L 15,11-32), ve kterém podle P. Pokorného⁴⁶ Lukáš podává vysvětlení a srozumitelnější interpretaci křesťanské radostné zprávy o spáse. Rozhodujícím momentem je skutečnost, že Otec vychází vstříc. Vychází vstříc mladšímu synu, který představuje pohany, a na toto Otcovo jednání navazuje církev svou misí, kterou zachycuje Lukáš ve své druhé knize Skutky apoštolské. Stejně tak Otec vychází vstříc staršímu synu, který symbolizuje židovský národ. Každý člověk je tedy Bohem zván. Ježíšův pozemský život zjevuje toto spásné Boží vyjití vstříc člověku. Základem Ježíšova i křesťanova postoje víry a důvěry je právě tato Boží charakteristika, kdy je Bůh představen jako odpouštějící a milosrdný Otec.

⁴³ Srov. L. TICHÝ, *Úvod do Nového zákona*, s. 94-101.

⁴⁴ Srov. P. POKORNÝ, *Literární a teologický úvod do Nového zákona*, s. 118-119.

⁴⁵ Např. M. RYŠKOVÁ – J. SCHRÖTTER – J. ŠPLÍCHAL – K. KAŠPÁREK, *Stručný úvod do Písma sv., Nový zákon*, s. 44.

⁴⁶ Srov. P. POKORNÝ, *Literární a teologický úvod do Nového zákona*, s. 115-118.

3. Bůh jako Otec

3.1. Starý zákon

Ve Starém zákoně nalézáme výraz *ab* označující otce rodiny. Izrael měl nejprve kmenové uspořádání, takže do postavení otce rodiny se v mnohém promítá význam praotce a vůdce kmene. Otec stál v čele rodiny a jeho úloha byla spojena s autoritou i s jistou soudní a náboženskou pravomocí. Rodinu v pohledu SZ je ale nutné chápat jako širší společenství lidí (otcovský dům).⁴⁷ SZ zná také otce ve smyslu duchovním. Těmi jsou patriarchové a praotcové národa.⁴⁸

Již v SZ byl také Bůh nazýván Otcem. Je to legitimní, neboť Bůh se zjevoval jako ten, který vstupuje do osobních vztahů, a z nich je nejhlubší právě vztah otcovský. Obraz Boha jako Otce ale nebyl bez nebezpečí, protože u mnohých starověkých božstev se také mluvilo o otcovství, a to ve smyslu fyzickém nebo sociologickém (jako o předku, praotci). Izraeli se ale Bůh zjevoval jako transcendentní. Je tedy nutné mít na paměti, že pokud hovoříme o Bohu jako o Otcí, musíme uchovat významovou odlišnost od případu, kdy je tento výraz vztažen na lidského otce. Pro Izraelity se Boží otcovství vztahovalo k jejich původu - Bůh byl jejich původce, stvořitel. Člověk byl stvořen, nikoli zplozen (srov. např. Iz 64,7;⁴⁹ Mal 2,10⁵⁰). Dále bylo Boží otcovství vnímáno vůči celému izraelskému národu (srov. např. Ex 4,22;⁵¹ Iz 63,16;⁵² Oz 11,1⁵³). A v době království byl i král Božím synem jako zástupce národa. Tato představa o panovníkovi národa, který se ve chvíli intronizace stává synem Božím, byla rozšířena u okolních národů a zřejmě od nich pronikla do myšlení židovského národa.⁵⁴ Později se jednalo o mesiášského krále. Šlo ale vždy o synovství metaforické (srov. 2 S 7,14;⁵⁵ Ž 2,7;⁵⁶ Ž

⁴⁷ Srov. J. A. THOMPSON, „Příbuzný“, in *Nový biblický slovník*, s. 835; T. C. MITCHELL, „Rodina, domácnost“, in *Nový biblický slovník*, s. 869.

⁴⁸ Srov. P. TERNANT, „Otcové & Otec“, in *Slovník biblické teologie*, s. 304-307.

⁴⁹ *Ale nyní, Hospodine, tys náš Otec! My jsme hlína, tys náš tvůrce, a my všichni jsme dílo tvých rukou.*

⁵⁰ *Což nemáme my všichni jednoho Otce? Což nás nestvořil jediný Bůh? Proč jsme vůči sobě věrolomní a zne-
svěčujeme tak smlouvu svých otců?*

⁵¹ *Potom faraónovi řekneš: ‚Toto praví Hospodin: Izrael je můj prvorozený syn.‘*

⁵² *Jsi přece náš Otec! Abraham nás nezná, Izrael, ten o nás neví. Hospodine, tys náš Otec, náš vykupitel odedávna, to je tvé jméno.*

⁵³ *Když byl Izrael mládenečkem, zamiloval jsem si ho, zavolal jsem svého syna z Egypta.*

⁵⁴ Srov. J. RATZINGER, *Ježíš Nazaretský (1. díl)*, s. 231-232.

⁵⁵ *Já mu budu Otcem a on mi bude synem. Když se proviní, budu ho trestat metlou a ranami jako kteréhokoli člověka.*

⁵⁶ *Přednesu Hospodinovo rozhodnutí. On mi řekl: ‚Ty jsi můj syn, já jsem tě dnes zplodil.‘*

89,27⁵⁷). Stejně tak je výraz Otec chápán v nejmladších SZ knihách, kde je synem Božím i spravedlivý jednatel (srov. Sír 23,1-4⁵⁸).⁵⁹

3.2. Nový zákon

Nyní se podíváme, jak používá slovo *otec* Nový zákon, a to nejprve v lidském a potom v náboženském významu. Nový zákon je psán řecky (jde o obecnou mluvu – tzv. koiné).⁶⁰ Proto se zde užívá slovo *πατήρ*.⁶¹ Pouze na třech místech se nám dochovalo aramejské slovo *abba* (vokativ), ale k tomu se vrátíme, až bude řeč o slovu Otec v souvislosti s Bohem. Na lidské rovině je u tohoto slova do jisté míry patrná kontinuita se Starým zákonem. Se slovem otec se pojí autorita a povinná úcta. Svědectví synoptických evangelií potvrzuje, že Ježíš také zdůrazňoval úctu a lásku k rodičům (např. Mk 7,10-13; 10,19). Pouze v případě, když by se vůle rodičů stavěla proti Boží vůli a bránila dětem v naplnění životního poslání, Ježíš toto základní přikázání omezuje (např. Mt 10,37; 19,29). V ostatních novozákonních knihách se setkáme s užitím spojení Abraháma jako praotce národa (Ř 4,1) a otce všech věřících (např. Ř 4,11.12). Dalším typem významu je spojení apoštol jako otec v duchovním slova smyslu (např. 1 K 4,15). A v řádech domácnosti najdeme různá pravidla a napomenutí pro otce rodiny (Ko 3,18-4,1; Ef 5,21-6,9).⁶²

Nyní přejdeme k použití slova Otec ve spojení s Bohem. Tento způsob užití má svou tradici jak ve Starém zákoně, tak i v náboženství Řeků a Římanů. Pokud srovnáme četnost vyjádření o Bohu jako Otci ve Starém a Novém zákoně, bez větších obtíží zjistíme, že pojmenování Boha jako Otce je daleko četnější v Novém zákoně. Jak jsme si ukázali v předešlé kapitole, i Starý zákon znal toto označení Boha, ale chápal je spíše kolektivně nebo metaforicky (stvořitelsky nebo teokraticky). Nešlo o hlavní poselství SZ. To souvisí i s tím, že SZ ještě nezjevoval Trojici, pouze připravoval půdu pro její postupné zjevení v NZ. Osobní oslovení Boha jako Otce je v SZ a celkově v židovském prostředí vzácné.⁶³

⁵⁷ *On mě bude vyzvat: „Tys můj Otec, můj Bůh, moje spásná skála“.*

⁵⁸ *Hospodine, Otče a vládce mého života, neponechávej mne jejich záměru a nedopust', abych jejich přičiněním padl. Kdo ovládne mou mysl kázní a mé srdce moudrým káráním, aby nešetřily má provinění a mé hříchy aby nezůstaly bez trestu? Aby se má provinění nemnožila a mé hříchy nenarůstaly, abych nepadl před protivníky a aby se nade mnou neradoval můj nepřítel? Hospodine, Otče a Bože mého života, nedovol, aby se mé oči dívaly pohrdavě...*

⁵⁹ Srov. P. TERNANT, „Otcové & Otec“, in *Slovník biblické teologie*, s. 304-308; ED. JACOB, „Jména izraelského Boha“, in *Biblický slovník*, s. 26; A. NOVOTNÝ, *Biblický slovník*, s. 571-572; R. A. FINLAYSON, „Boží otcovství“, in *Nový biblický slovník*, s. 114; J. HŘEBÍK, „Zjevení Boha Otce ve Starém zákoně“, s. 163-170; C. V. POSPÍŠIL, *Jako v nebi, tak i na zemi*, s. 143, 161-165.

⁶⁰ Srov. P. POKORNÝ, *Literární a teologický úvod do Nového zákona*, s. 16.

⁶¹ L. TICHÝ, *Slovník novozákonní řečtiny*, s. 132.

⁶² Srov. G. FRIEDRICH, red., *Teologický slovník k Novej zmluve*, s. 139-145.

⁶³ Srov. J. GNILKA, *Ježíš Nazaretský – poselství a historie*, s. 230-231.

V NZ přichází novost výrazu Otec ve spojení s Bohem skrze Ježíše Krista jako Syna Otce.⁶⁴ Ježíšův vztah k Otci je kvalitativně zcela nový a jedinečný, odlišný od všeho, o čem již dříve svědčil SZ.⁶⁵ Proto je zjevení Boha jako Otce daleko významnější a plnější v NZ. Slovo Otec je v souvislosti s Bohem uvedeno v NZ 259krát. Nejčastěji je tomu tak v evangeliích, i když i ta se mezi sebou navzájem v četnosti užití výrazu Otec odlišují (Mk 4krát, L 17krát, Mt 44krát a J 119krát). Četnost výskytu souvisí s dobou vzniku i s teologií jednotlivých evangelií. O Bohu jako Otci se hovoří i v dalších novozákonních spisech.⁶⁶ Na třech místech nacházíme v NZ aramejský výraz *abba* (Mk 14,36; Ř 8,15; Ga 4,6), ve kterém se spojuje dětská důvěrnost s uctivostí. Tak oslovoval Otce Ježíš.⁶⁷ Toto skloubení blízkosti a transcendence je pro nás ještě zřejmější ve spojení *Otec v nebesích* (např. Mt 6,9). Ježíš také důsledně odlišuje mezi vyjádřením *můj Otec* a *váš Otec*. Tím zřejměji vynikne naprostá jedinečnost jeho vztahu k Otci.⁶⁸ V Janově evangeliu je výraz Otec použit nejčastěji, protože otázky zjevení Otce v Synu, vnitřní jednoty a spojení Otce a Syna jsou pro Jana jedním ze základních témat.⁶⁹

Protože také lidem je dána možnost stát se skrze Ježíše Krista Božími dětmi a mít podíl na jeho vztahu k Otci, užívá NZ výraz Otec i ve spojení s křesťany. Bůh je také Otcem všech křesťanů.⁷⁰ Svědectví o této skutečnosti nám přináší apoštol Pavel (Ř 8,15; Ga 4,6)⁷¹ a také Jan ve svých listech (1 J 3,1-3). Ale jak již bylo řečeno, jedná se o vztah na jiné úrovni než mezi Otcem a Synem.

⁶⁴ CH. DOHMEN – G. STEMBERGER, *Hermeneutika židovské Bible a Starého zákona*, s. 15, předkládá myšlenku, že v Ježíšově osobě dostávají nový a konkrétní význam kategorie, které znal již Starý zákon.

⁶⁵ Srov. J. RATZINGER, *Ježíš Nazaretský (1. díl)*, s. 237.

⁶⁶ Srov. L. TICHÝ, „Bůh – náš Otec. Svědectví Nového zákona“, s. 171-181.

⁶⁷ D. F. PAYNE, „Abba“, in *Nový biblický slovník*, s. 1-2, uvádí, že se tento výraz v židovském prostředí nikdy neužíval ve vztahu k Bohu. Ve všech třech případech užití v NZ je užit řecký přepis a ještě je uveden řecký ekvivalent. Toto oslovení Boha přísluší na prvním místě Ježíši a to, že i křesťan smí Boha takto oslovit – jde totiž o tvar vokativu – plyne ze skutečnosti jeho přijetí za Božího syna a obdarování Duchem.

⁶⁸ R. A. FINLAYSON, „Boží otcovství“, in *Nový biblický slovník*, s. 114, zde odlišuje plodící otcovství – tento typ vztahu je vyhrazen Ježíši a nelze ho použít v souvislosti s žánrným stvořením – a otcovství adoptující – vzhledem k věřícím jako k Božím dětem.

⁶⁹ Srov. G. FRIEDRICH, red., *Teologický slovník k Novej zmluve*, s. 141-144.

⁷⁰ Srov. P. TERNANT, „Otcové & Otec“, in *Slovník biblické teologie*, s. 308.

⁷¹ Srov. J. RATZINGER, *Ježíš Nazaretský (1. díl)*, s. 237.

4. Bůh Otec Ježíše Krista v Lukášově evangeliu

Každé evangelium osvětluje ze svého úhlu pohledu otcovskou tvář Boha skrze jeho vtěleného Syna Ježíše Krista. Skrze Krista můžeme mít účast na jeho zkušenosti a vztahu k Otci.⁷²

Jedinečnost vztahu spojeného s oslovením Otec vynikne zřetelněji, když se podíváme na jiné osoby, které se v Lukášově evangeliu také v modlitbě k Bohu obracejí. V Mariině chvalozpěvu nacházíme výrazy *Pán, Bůh, můj spasitel* (L 1,46.47). V Zachariášově chvalozpěvu se vyskytuje výraz *Hospodin, Bůh Izraele* (L 1,68) a Simeon oslovuje Boha *Pane* (L 2, 29). J. Ratzinger poukazuje na studie J. Jeremiase, ze kterých vyplývá skutečná originalita Ježíšova oslovování Boha jako Otce. V tehdejší prostředí nebylo tak osobní oslovení Boha představitelné, protože je spojeno právě výhradně s osobou Syna.⁷³

Poselství o Bohu jako Otci je tedy v Lukášově evangeliu důležité. Právě Lukáš nám nejzřetelněji představuje Boha jako milosrdného Otce. Výraz Otec v souvislosti s Bohem zaznívá v Lukášově evangeliu ve 21 verších. Je ale nutné odlišit užití tohoto slova v podobenství (podobenství o marnotratném synu L 15,11-32) od veršů, kde Ježíš dává účast svým učedníkům na svém vztahu k Otci, ale zároveň kvalitativně odlišuje užitím spojení *váš Otec* (L 6,36; 11,2; 11,13; 12,30; 12,32), a nakonec míst, kde se nejintenzivněji zjevuje vztah samotného Ježíše Krista k Otci; tedy tam, kde Ježíš mluví přímo o svém Otci nebo v modlitbě rozmlouvá s ním (L 2,49; 9,26; 10,21[2krát].22[3krát]; 22,29.42; 23,34.46; 24,49).

Nás bude zajímat, jak již bylo předznamenáno v úvodní části, poslední zmíněná skupina výroků. U každého z nich uvedeme jeho znění podle ČEP, popíšeme jeho začlenění v kontextu evangelia, porovnáme jej i s ostatními evangelií, příp. zmíníme i jeho paralely v dalších novozákonních spisech a v SZ. Pokud existují významnější varianty ve znění textu, tak se o nich také zmíníme. A potom bude následovat výklad a shrnutí významu úryvku pro námi sledované téma.

⁷² Podle S. FAUSTI, *Nad evangeliem podle Lukáše. Porozumět Božímu slovu*, s. 386, je právě poznání Božího otcovství chápáno jako tajemství Království, jak je Ježíš zjevuje učedníkům.

⁷³ Srov. J. RATZINGER, *Ježíš Nazaretský (1. díl)*, s. 237.

4.1. L 2,49

⁴⁹ „On jim řekl: Jak to, že jste mě hledali? Což jste nevěděli, že musím být tam, kde jde o věc mého Otce?“

Verš 49 je součástí perikopy nazvané v našem překladu Dvanáctiletý v chrámě (L 2,41-52). Tuto perikopy můžeme z hlediska širšího kontextu zařadit do rozsáhlejšího celku, který popisuje Ježíšovo dětství (L 1,5-2,52).⁷⁴ Uvedená perikopa je velmi důležitá, neboť ji nacházíme pouze v Lukášově evangeliu (patří k jeho vlastní látce).⁷⁵ V ostatních evangeliích se nevyskytuje. Lukáš tu zachycuje tradiční pouť do Jeruzaléma⁷⁶ o velikonočních svátcích. Ježíšovi je právě dvanáct let, což není bez významu. V tomto věku je židovský chlapec zralý k převzetí náboženské odpovědnosti.⁷⁷ Vzhledem k Ježíšovu věku je tedy jeho rozhodnutí zůstat v Jeruzalémě projevem jeho svobodného rozhodnutí. Tato událost je spojnicí období dětství a veřejné činnosti. Proto dobře poslouží Lukášovu záměru podat Ježíšův život formou uspořádaného vyprávění v časové posloupnosti. Jinak by v Ježíšově životě bylo období třiceti let⁷⁸, o němž by nebyla v evangeliu žádná zmínka.

Nabízí se možnost vnímat tento text i jako přechod mezi zjevováním Ježíšovy identity skrze druhé a jeho sebezjevením. Ježíš tu poprvé vystupuje v aktivní úloze a je zřejmé, že již v tomto věku si je vědom toho, kdo je a jaké je jeho poslání. I jeho naslouchání a kladení otázek učitelům Zákona můžeme chápat jako určitou předzvěst jeho budoucí učitelské činnosti v chrámě.⁷⁹

Nyní se zaměříme na klíčový verš L 2,49. Ani v překladech, ani mezi exegety nepanuje shoda ohledně znění a výkladu tohoto verše. Bible Kralická uvádí tuto podobu: *I řekl k nim: Co jest, že jste mne hledali? Zdaliž jste nevěděli, že v těch věcech, kteréž jsou Otce mého, musím já býti?* Liturgický překlad nabízí znění: *Proč jste mě hledali? Nevěděli jste, že já musím být v tom, co je mého Otce?*⁸⁰

⁷⁴ Srov. P. MAREČEK, „The Image of Jesus Christ in Luke 2:41-52“, s. 51-62.

⁷⁵ J. A. FITZMYER, *The Gospel According to Luke (I-IX)*, s. 435, uvádí, že u této perikopy se jedná o jiný zdroj Lukášovy vlastní látky než u předchozí části textu.

⁷⁶ P. MAREČEK, „The Image of Jesus Christ in Luke 2:41-52“, s. 51-62, upozorňuje, že už zde je zmíněn zvláštní Ježíšův vztah k městu Jeruzalém.

⁷⁷ S. FAUSTI, *Nad evangeliem podle Lukáše. Porozumět Božímu slovu*, s. 76, zmiňuje, že se jedná až o 13. rok věku.

⁷⁸ Údaj o tom, že Ježíš začínal svou veřejnou činnost ve věku asi třiceti let, nám jako jediný z evangelistů poskytuje Lukáš v L 3,23.

⁷⁹ Srov. P. MAREČEK, „The Image of Jesus Christ in Luke 2:41-52“, s. 51-62.

⁸⁰ RSV uvádí: *And he said to them, “How is it that you sought me? Did you not know that I must be in my Father’s house?”*; EIN: *Da sagte er zu ihnen: Warum habt ihr mich gesucht? Wusstet ihr nicht, dass ich in dem sein muss, was meinem Vater gehört?*.

Z uvedených příkladů vyplývá, že máme možnost uvažovat o tom, co je Otcovo, příp. konkrétněji o věci (záležitosti) či domě Otce. Pokud by se jednalo o jeruzalémský chrám jako o dům Otce, potom by zvláště vynikl jedinečný vztah Ježíše k Otci. Nikdo totiž doposud o chrámu nemluvil jako o domu svého Otce.⁸¹

Daná perikopa s centrálním veršem L 2,49 má velký význam pro námi sledované téma. První zaznamenaná Ježíšova slova patří jeho Otci. To symbolicky předznamenává celý Ježíšův život, v němž Otci patří vždy první místo. Život Syna je a bude určen Otcovu vůli. Už zde se jedná o součást zjevení Ježíšovy identity. I jako dvanáctiletý chlapec je Synem nebeského Otce. Jeho synovský vztah k Otci není tedy nějaká postupně získaná kvalita v jeho životě. Tato skutečnost ovšem nevylučuje fakt, že i Ježíš postupně zraje jak v chápání vlastní osoby, tak i ve vědomí svého poslání (srov. L 2,52).

Z popisované události vyplývá také odlišnost rodičovství přirozeného a nadpřirozeného. Ježíšova matka oslovuje Ježíšem slovem *syn* a říká: „*Tvůj otec a já...*“ (srov. L 2,48) a pod slovem *otec* rozumí Josefa. V Ježíšově odpovědi je slovo *Otec* spojeno s Bohem. Kromě toho, že Ježíš je stále Synem Otce, nám tedy toto místo Lukášova evangelia připomíná upozornění, které jsme zmínili již v podkapitole 3.1., že totiž Boží a lidské otcovství jsou odlišné skutečnosti. Ježíš dává jasně najevo prioritu a existenciální nutnost poslušnosti vůči nebeskému Otci (*musím být tam*). Z výše uvedeného plyne nutně nepochopení a neporozumění na lidské rovině, a to se týká i vztahů s nejbližšími a nejběhnějšími.⁸² Právě nemožnost porozumět a pochopit ale otvírá prostor pro víru.⁸³

Pokud tedy shrneme význam této části Písma pro naše téma, můžeme říci, že Otec je – tak, jak je nám zde představen skrze Ježíše – první, jeho otcovství (stejně jako Ježíšovo synovství) je trvalá kvalita, která je odlišná (ve smyslu transcendence) od otcovství lidského.

4.2. L 9,26

²⁶ „*Kdo se stydí za mne a za má slova, za toho se bude stydět Syn člověka, až přijde v slávě své i Otcově a svatých andělů.*“

Tato Ježíšova slova zařazuje ekumenický překlad do perikopy s názvem O následování (L 9,23-27). Předcházelo jim Petrovo vyznání, že Ježíš je Mesiáš, a první předpověď utrpe-

⁸¹ Srov. P. MAREČEK, „The Image of Jesus Christ in Luke 2:41-52“, s. 51-62, uvádí navíc ještě hypotézu výkladu ve smyslu „příbuzní Otce“, ale dodává, že není přesvědčivá.

⁸² Srov. D. GOODING, *Lukášovo evangelium*, s. 48-50; P.-G. MÜLLER, *Evangelium sv. Lukáše*, s. 40-41; L. T. JOHNSON, *Evangelium podle Lukáše*, s. 79-83.

⁸³ Srov. P. MAREČEK, „The Image of Jesus Christ in Luke 2:41-52“, s. 51-62.

ni (L 9,18-22). Cesta trpícího Mesiáše je i cestou pro jeho učedníky.⁸⁴ Podobná Ježíšova slova Lukáš zachycuje i v L 12,9.⁸⁵ A zaznívají také v 2 Tm 2,12.⁸⁶ V širší souvislosti můžeme tento text přiřčenit k Ježíšovu veřejnému působení v celé judské zemi (L 5,1-9,50). V užším kontextu jde o přípravu učedníků na jejich posláním (L 9,1-9,50). Lukáš přebírá výroky o následování (L 9,23-27) od Marka (Mk 8,34-9,1) a redakčně je upravuje (např. oproti Markovu podání vypouští zmínku o zpronevěřilém a hříšném pokolení). Paralelní text nabízí i Matouš (Mt 16,24-28).

L 9,26	Mt 16,27	Mk 8,38
²⁶ Kdo se stydí za mne a za má slova, za toho se bude stydět Syn člověka, až přijde v slávě své i Otcově a svatých andělů.	²⁷ Syn člověka přijde v slávě svého Otce se svými svatými anděly, a tehdy odplatí každému podle jeho jednání.	³⁸ Kdo se stydí za mne a za má slova v tomto zpronevěřilém a hříšném pokolení, za toho se bude stydět i Syn člověka, až přijde v slávě svého Otce se svatými anděly.

V tomto verši se odráží Lukášovo dějinné pojetí eschatologie. Je zde popsán příchod Syna člověka ve slávě jeho i Otcově a svatých andělů. Tuto budoucí skutečnost⁸⁷ Lukáš začleňuje do přítomnosti konkrétní historické situace. Jednání člověka tady a teď je určující pro jeho budoucnost. Soud už v jistém smyslu probíhá v souvislosti s naší věrností či nevěrností Kristu nyní.⁸⁸ Pokud se v současné chvíli zdráháme s Kristem nést kříž a stydíme se za něj, nebudeme se podílet na jeho slávě. Můžeme poukázat i na souvislost těchto slov o Kristově slávě s následným popisem události proměnění na hoře, kde mohli tři učedníci tuto slávu vidět.⁸⁹ Pro naše téma mají význam slova Otcova sláva. Je v nich naznačeno úzké spojení Syna s Otcem i ve skutečnosti soudu a slávy.

⁸⁴ Srov. L. T. JOHNSON, *Evangelium podle Lukáše*, s. 175.

⁸⁵ *Kdo mě však před lidmi zapře, bude zapřen před Božími anděly.*

⁸⁶ *Jestliže s ním vytrváme, budeme s ním i vládnout. Zapřeme-li ho, i on nás zapře.*

⁸⁷ P.-G. MÜLLER, *Evangelium sv. Lukáše*, s. 92, uvádí, že oproti Markovu evangeliu Lukáš není zastáncem představy o uskutečnění parúsie v blízké době.

⁸⁸ Srov. S. FAUSTI, *Nad evangelium podle Lukáše. Porozumět Božímu slovu*, s. 314.

⁸⁹ Srov. L. T. JOHNSON, *Evangelium podle Lukáše*, s. 175.

4.3. L 10,21-22

²¹ „V té hodině zajásal v Duchu svatém a řekl: Velebím tě, Otče, Pane nebes i země, že jsi tyto věci skryl před moudrými a rozumnými, a zjevil jsi je maličkým. Ano, Otče, tak se ti zalíbilo. ²²Všechno je mi dáno od mého Otce; a nikdo neví, kdo je Syn, než Otec, ani kdo je Otec, než Syn a ten, komu by to Syn chtěl zjevit.“

Verše 21 a 22 zachycují Ježíšovu modlitbu, která následuje po návratu sedmdesáti učedníků z jejich misijní cesty. Můžeme je souhrnně označit jako Ježíšův dík Otci. Formálně je tato Ježíšova modlitba blízká židovským modlitbám v synagoze. Oslovení Boha jako Pána je celkem běžné, ale v oslovení *Otče* se odráží nová zkušenost s Bohem. Ekumenický překlad tyto verše zařazuje do perikopy Chvála vykoupení v Synu (L 10,21-24). Paralelu k nim nacházíme v Mt 11,25-27. Verše 23 a 24 se týkají postavení učedníků, kteří jsou očítými svědky Ježíšova působení (paralelu k těmto veršům najdeme v Mt 13,16-17). Původ veršů L 10,21-24 můžeme hledat v prameni Q, ale je otázkou, zda byly verše 21-22 původně spojeny s verši 23-24 tak, jak je tomu v Lukášově podání, nebo jestli se nacházely na různých místech pramene Q.⁹⁰ V širším pohledu patří sledovaná perikopa k úseku popisujícímu Ježíšovo putování do Jeruzaléma (L 9,51-19,27).

Pokud srovnáme verše 21 a 22 s paralelním místem v Matoušově evangeliu (viz tabulka), zjistíme, že znění je velmi podobné. Odlišnost nacházíme na začátku verše L 10,21, kde Lukáš zařazuje zmínku o Duchu svatém, což je pro jeho evangelium charakteristické, a oproti Matoušovu strážlivému vyjádření *řekl* používá sloveso *zajásal*.⁹¹

L 10,21-22	Mt 11,25-27
²¹ V té hodině zajásal v Duchu svatém a řekl: „Velebím tě, Otče, Pane nebes i země, že jsi tyto věci skryl před moudrými a rozumnými, a zjevil jsi je maličkým. Ano, Otče, tak se ti zalíbilo. ²² Všechno je mi dáno od mého Otce; a nikdo neví, kdo je Syn, než Otec, ani kdo je Otec, než Syn a ten, komu by to Syn chtěl zjevit.“	²⁵ V ten čas řekl Ježíš: „Velebím tě, Otče, Pane nebes i země, že jsi tyto věci skryl před moudrými a rozumnými, a zjevil jsi je maličkým. ²⁶ Ano, Otče: tak se ti zalíbilo. ²⁷ Všechno je mi dáno od mého Otce; a nikdo nezná Syna než Otec, ani Otce nezná nikdo než Syn – a ten, komu by to Syn chtěl zjevit.“

⁹⁰ Srov. J. A. FITZMYER, *The Gospel According to Luke (X-XXIV)*, s. 865.

⁹¹ L. T. JOHNSON, *Evangelium podle Lukáše*, s. 189, uvádí, že užitý výraz je totožný s L 1,47, tedy se začátkem Mariina Magnificat.

Celkově toto místo Lukášova evangelia připomíná spíše text Janova evangelia, které o tajemství vnitřního vztahu Syna a Otce a jejich vzájemném zjevování často hovoří (např. J 10,15).⁹² Řada autorů označuje toto místo za janovský text začleněný do synoptického podání.⁹³ V jiných překladech nenalzáme výraznější odchylky v podobě této části textu.

Tato krátká modlitba nám otvírá vhléd do Ježíšova vnitřního bohatství, které tkví právě v jeho jedinečném vztahu k Otci. A zde se tato skutečnost projevuje jako radost. Radost z toho, jaký Otec je a že se chce zjevit. Otce zná jen Syn a nyní ho může podle Otcovy vůle zjevovat. Ježíšova radost vychází i z toho, komu se chce Otec dát poznat; že jsou to právě ti, kdo stojí před neproniknutelným tajemstvím Boha v pokorném postoji dětí. I misijní úspěch učedníků k radosti přispívá.

Shrneme-li přínos těchto veršů pro naši práci, můžeme říci, že svědčí o existenci velmi důvěrného vztahu mezi Otcem a Synem a také o jejich vzájemném hlubokém poznání a sdílení. Pro nás je zde důležitá právě zmíněná možnost poznání Otce skrze Syna.

4.4. L 22,29

²⁹ „*Já vám uděluji království, jako je můj Otec udělil mně...*“

V našem překladu je daný verš začleněn do perikopy Spor o přední postavení (L 22,24-30). Vznik této části je možno vysvětlit složením podání Markova evangelia, pramene Q a vlastní Lukášovy látky. Námí sledovaný verš L 22,29 pravděpodobně pochází právě z Lukášovy vlastní látky.⁹⁴ Perikopa tvoří součást většího celku, který můžeme označit jako Vyučování u stolu (L 22,24-38), protože probíhá při poslední večeři.

O tom, že Otec chce dát učedníkům podíl ve svém království, mluví Lukášovo evangelium i ve 12. kapitole (L 12,32). Tam je ale použito spojení *vašemu Otci*. O účasti na Ježíšově královské moci svědčí také Matoušovo evangelium (Mt 19,28), kde ale chybí zmínka o Otci a kde je zmíněný výrok časově zařazen do Ježíšových řečí před vjezdem do Jeruzaléma.⁹⁵ V překladech tohoto verše opět nejsou významné rozdíly.

V synoptických evangeliích najdeme zachycený spor o přední postavení a v Matoušově evangeliu je zmíněna i konečná odměna ve slávě pro ty, kdo Kristův příklad věrně následovali. Pouze u Lukáše ale nacházíme zmínku o Otci (viz tabulka). Ze srovnání podání jed-

⁹² Srov. P.-G. MÜLLER, *Evangelium sv. Lukáše*, s. 102; D. GOODING, *Lukášovo evangelium*, s. 164-165; L. T. JOHNSON, *Evangelium podle Lukáše*, s. 186-191.

⁹³ Srov. J. RATZINGER, *Ježíš Nazaretský (1. díl)*, s. 234.

⁹⁴ Srov. J. A. FITZMYER, *The Gospel According to Luke (X-XXIV)*, s. 1411-1413.

⁹⁵ L. T. JOHNSON, *Evangelium podle Lukáše*, s. 358-364; D. GOODING, *Lukášovo evangelium*, s. 274-276; P.-G. MÜLLER, *Evangelium sv. Lukáše*, s. 158-159.

notlivých synoptiků vidíme, že u Lukáše je opět patrná snaha harmonizovat líčení této události. Nemluví o hněvu či rozmrzelosti apoštolů nad jednáním Jakuba a Jana, ale uvede jen fakt, že vznikl spor. Emotivní okolnosti vypouští. Stejně tak když hovoří o králích, tak pouze konstatuje, že panují, a nenajdeme u něj zmínku o utlačování. A když uvádí Ježíšova slova o tom, že učedníci mají zaujmout poslední místo a sloužit, vyhýbá se označení otrok. Můžeme se domnívat, že by to pro adresáty jeho evangelia bylo těžko přijatelné.

L 22,24-30	Mt 20,24-28; 19,28	Mk 10,41-45
<p>²⁴Vznikl mezi nimi spor, kdo z nich je asi největší.</p> <p>²⁵Řekl jim: „Králové panují nad národy, a ti, kdo jsou u moci, dávají si říkat dobrodinci.</p> <p>²⁶Avšak vy ne tak: Kdo mezi vámi je největší, buď jako poslední, a kdo je v čele, buď jako ten, který slouží. ²⁷ Neboť kdo je větší: ten, kdo sedí za stolem, či ten, kdo obsluhuje? Zdali ne ten, kdo sedí za stolem? Ale já jsem mezi vámi jako ten, který slouží.</p> <p>²⁸A vy jste ti, kdo se mnou v mých zkouškách vytrvali. ²⁹Já vám uděluji království, jako je můj Otec udělil mně, ³⁰abyste v mém království jedli a pili u mého stolu; usednete na trůnech a budete soudit dvanáct pokolení Izraele.“</p>	<p>²⁴Když to uslyšelo ostatních deset, rozmrzeli se na oba bratry. ²⁵Ale Ježíš si je zavolal a řekl: „Víte, že vládcové panují nad národy a velicí je utlačují. ²⁶Ne tak bude mezi vámi: kdo se mezi vámi chce stát velkým, buď vaším služebníkem; ²⁷a kdo chce být mezi vámi první, buď vaším otrokem.</p> <p>²⁸Tak jako Syn člověka nepřišel, aby si dal sloužit, ale aby sloužil a dal svůj život jako výkupné za mnohé.“</p> <p>²⁸Ježíš jim řekl: „Amen, pravím vám, až se Syn člověka při obnovení všeho posadí na trůn své slávy, tehdy i vy, kteří jste mě následovali, usednete na dvanáct trůnů a budete soudit dvanáct pokolení Izraele.“</p>	<p>⁴¹Když to uslyšelo ostatních deset, začali se hněvat na Jakuba a Jana. ⁴² Ježíš je zavolal k sobě a řekl jim: „Víte, že ti, kdo platí u národů za první, nad nimi panují, a kdo jsou u nich velcí, utlačují je. ⁴³Ne tak bude mezi vámi; ale kdo se mezi vámi chce stát velkým, buď vaším služebníkem; ⁴⁴a kdo chce být mezi vámi první, buď otrokem všech.</p> <p>⁴⁵Vždyť ani Syn člověka nepřišel, aby si dal sloužit, ale aby sloužil a dal svůj život jako výkupné za mnohé.“</p>

Ježíš vysvětluje apoštolům pojetí moci v Božím království a předkládá jim ideál služícího Krále na příkladu své vlastní osoby. Podíl na jeho království souvisí s účastí na tomto ideálu. Ježíš královskou moc a důstojnost již vlastní, neboť mu ji Otec předal, a nyní ji dává i apoštolům. Jeho slova mají také právní smysl. To vynikne více v liturgickém překladu, kde

je užito sloveso *odkázat*. To, že Lukáš užívá přítomní formy *uděluji*, souvisí s jeho pojetím eschatologie, kdy budoucí události zpřítomňuje v Ježíšově působení.

4.5. L 22,42

⁴² „Otče, chceš-li, odejmi ode mne tento kalich, ale ne má, nýbrž tvá vůle se staň.“

Verš L 22,42 nám staví před oči opět slova Ježíšovy modlitby, která se nyní odehrává na Olivové hoře. Ekumenický překlad nazývá příslušnou perikopu Modlitba v Getsemane (L 22,39-46). Buď se zde jedná o Lukášovu úpravu Mk 14,26 a Mk 14,32-42, nebo měl Lukáš k dispozici ještě jiné kratší podání této látky obohacené o odlišné podrobnosti.⁹⁶ Z komplexnějšího pohledu je tato perikopa součástí popisu Ježíšova příchodu do Jeruzaléma a jeho odmítnutí v tomto městě (L 19,28-23,56).

V níže uvedené tabulce můžeme srovnat Lukášův text s paralelními místy u ostatních evangelistů.

L 22,39-46	Mt 26,36-46	Mk 14,32-42	J 18.1; 12,27
<p>³⁹Potom se jako obvykle odebral na Olivovou horu; učedníci ho následovali. ⁴⁰Když došel na místo, řekl jim: „Modlete se, abyste neupadli do pokušení.“</p> <p>⁴¹Pak se od nich vzdálil, co by kamenem dohodil, klekl a modlil se:</p> <p>„⁴²Otče, chceš-li, odejmi ode mne tento kalich, ale ne má, nýbrž tvá vůle se staň.“</p> <p>⁴³Tu se mu zjevil anděl z nebe a dodával mu</p>	<p>³⁶Tu s nimi Ježíš přišel na místo zvané Getsemane a řekl učedníkům: „Počkejte zatím zde, já půjdu dál, abych se modlil.“</p> <p>³⁷Vzal s sebou Petra a oba syny Zebedeovy; tu na něho padl zármutek a úzkost. ³⁸Tehdy jim řekl: „Má duše je smutná až k smrti. Zůstaňte zde a bděte se mnou!“</p> <p>³⁹Poodešel od nich, padl tváří k zemi a modlil se:</p> <p>„Otče můj, je-li možné, ať mne mine tento kalich; avšak ne jak já chci, ale jak ty chceš.“</p>	<p>³²Přišli na místo zvané Getsemane. Ježíš řekl svým učedníkům: „Počkejte tu, než se pomodlím.“</p> <p>³³Pak vzal s sebou Petra, Jakuba a Jana. Přepadla ho hrůza a úzkost. ³⁴A řekl jim: „Má duše je smutná až k smrti. Zůstaňte zde a bděte!“</p> <p>³⁵Poodešel od nich, padl na zem a modlil se, aby ho, je-li možné, minula tato hodina. ³⁶Řekl:</p> <p>„Abba, Otče, tobě je všechno možné; odejmi ode mne tento kalich, ale ne, co já chci, nýbrž co ty chceš.“</p>	<p>¹Po těch slovech šel Ježíš se svými učedníky za potok Cedron, kde byla zahrada; a do ní vstoupil on i jeho učedníci.“</p> <p>²⁷„Nyní je má duše sevřena úzkostí. Mám snad říci: Otče, zachraň mě od této hodiny? Vždyť pro tuto hodinu jsem přišel.“</p>

⁹⁶ Srov. J. A. FITZMYER, *The Gospel According to Luke (X-XXIV)*, s. 1436-1438.

<p>síly. ⁴⁴Ježíš v úzkostech zápasil a modlil se ještě usilovněji; jeho pot kanul na zem jako krůpěje krve.</p> <p>⁴⁵Pak vstal od modlitby, přišel k učedníkům a shledal, že zármutkem usnuli. ⁴⁶Řekl jim: „Jak to, že spíte? Vstaňte a modlete se, abyste neupadli do pokušení.“</p>	<p>⁴⁰Potom přišel k učedníkům a zastihl je ve spánku. Řekl Petrovi: „To jste nemohli jedinou hodinu bdít se mnou? ⁴¹Bděte a modlete se, abyste neupadli do pokušení. Duch je odhodlán, ale tělo slabé.“</p> <p>⁴²Odešel podruhé a modlil se: „Otče můj, není-li možné, aby mne ten kalich minul, a musím-li jej pít, staň se tvá vůle.“</p> <p>⁴³A když se vrátil, zastihl je opět spící; nemohli oči udržet. ⁴⁴Nechal je, zase odešel a potřetí se modlil stejnými slovy.</p> <p>⁴⁵Potom přišel k učedníkům a řekl jim: „Ještě spíte a odpočíváte? Hle, přiblížila se hodina, a Syn člověka je vydáván do rukou hříšníků.“</p> <p>⁴⁶Vstaňte, pojd'me! Hle, přiblížil se ten, který mě zrazuje.“</p>	<p>³⁷Přišel k učedníkům a zastihl je ve spánku. Řekl Petrovi: „Šimone, ty spíš? Nedokázal jsi jedinou hodinu bdít? ³⁸Bděte a modlete se, abyste neupadli do pokušení.</p> <p>Váš duch je odhodlán, ale tělo slabé.“ ³⁹Znovu odešel a modlil se stejnými slovy.</p> <p>⁴⁰A když se vrátil, opět je zastihl spící; oči se jim zavíraly a nevěděli, co by mu odpověděli.</p> <p>⁴¹Přišel potřetí a řekl jim: „Ještě spíte a odpočíváte? Už dost! Přišla hodina, hle, Syn člověka je vydáván do rukou hříšníků.“</p> <p>⁴²Vstaňte, pojd'me! Hle, přiblížil se ten, který mě zrazuje.“</p>	
--	---	---	--

Nyní si všimneme odlišností v podání jednotlivých evangelistů. Janovo evangelium mluví o kalichu od Otce (J 18,11: tento verš u Jana patří již do perikopy o zatčení) a také o Ježíšově úzkosti (J 12,27). Markovo evangelium zaznamenává modlitbu podobného znění (Mk 14,36) a neváhá zmínit Ježíšovu hrůzu, úzkost a smutek duše až k smrti (Mk 14,33-34). Tady stojí za zmínku skutečnost, že právě v tomto verši Markova evangelia máme dochované oslovení *abba*, které je vyjádřením skutečně důvěrného a zároveň uctivého osobního vztahu. Matoušovo evangelium podává zprávu o této Ježíšově modlitbě podrobněji a uvádí pro zdů-

raznění její trojí opakování (Mt 26,26-46). Důležitý je tu Ježíšův příklad vytrvalé modlitby pro apoštoly. Pro úplnost dodejme, že o kalichu ve smyslu utrpení mluví již Starý zákon (Iz 51,17). Ž 43,5 hovoří o smutku a úzkosti duše.⁹⁷

Lukášovo evangelium je vzhledem k ostatním evangeliím poměrně stručné. Jeho autor se soustředí na Ježíše samotného a nevěnuje pozornost apoštolům. Obraz Ježíše v této dramatické chvíli je přizpůsoben vnímání čtenářů, kteří by např. úzkost, strach, citové rozechvění nebo potřebu společenství zřejmě nebyli schopni chápat pozitivně. Ježíš si tedy v Lukášově podání uchovává i nyní svou důstojnost a klid. Je představen jako atlet duchovního zápasu. V této souvislosti i jeho pot je výrazem námahy bojovníka, nikoli krajní úzkosti v situaci na hranici lidských možností.⁹⁸ Řecké slovo *ἀγωνία*, které se v NZ objevuje pouze v L 22,44, nese základní význam „úzkost, strach, hrůza“.⁹⁹ V souvislosti s Lukášovým pojetím interpretace událostí Ježíšova života se nabízí i význam usilovného zápasu.¹⁰⁰ Oproti ostatním synoptikům Lukáš představuje také Ježíše v důstojnější tělesné pozici jako klečícího, nehovoří o padnutí na zem.¹⁰¹ Znění jiných překladů se u tohoto místa výrazně neliší. Pro úplnost ještě dodejme, že zprávu o této Ježíšově modlitbě máme v jiném podání zachycenou také v listu Židům (Žd 5,7-10).¹⁰²

Tato zachycená Ježíšova modlitba, kterou vyslovuje v existenciálně vypjaté situaci, je pro námi sledované téma velmi výmluvná. Vztah k Otci je zdrojem Ježíšovy síly, proto se k němu obrací i nyní v této rozhodující chvíli, aby dokázal naplnit jeho vůli. Nejde o lidský boj zbraněmi, jak si to ve své prostotě představovali apoštolové, ale jedná se o boj se zlem samotným. Úvodní prosba o odejmutí kalichu vyjadřuje, že si byl Ježíš vědom reality toho, co jej čeká, že své rozhodnutí splnit Otcovu vůli neučinil lehkovážně ve chvíli povrchního nadšení.

Verš L 22,42 nás uvádí ještě hlouběji do skutečnosti Ježíšova důvěrného vztahu k Otci. Vzhledem k charakteru situace, ve které se Ježíš nachází, vynikne Otcovo prvenství ještě silněji, než když jsme o tom hovořili v podkapitole 4.1. Tam Ježíš dával přednost nebeskému Otci před lidskými rodiči. V tomto verši klade Otcovu vůli před svou vlastní. Všechno je ochoten podřídít a obětovat záměru spásy lidí. Z jeho modlitby vysvítá blízký vztah k Otci. A jako nový aspekt tohoto vztahu vyzařuje z těchto Ježíšových slov důvěra, která umožňuje

⁹⁷ Srov. J. RATZINGER, *Ježíš Nazaretský (2. díl)*, s. 101.

⁹⁸ Srov. L. T. JOHNSON, *Evangelium podle Lukáše*, s. 365-370.

⁹⁹ L. TICHÝ, *Slovník novozákonní řečtiny*, s. 3.

¹⁰⁰ Srov. L. T. JOHNSON, *Evangelium podle Lukáše*, s. 365-370; D. GOODING, *Lukášovo evangelium*, s. 276-278; P.-G. MÜLLER, *Evangelium sv. Lukáše*, s. 160-161.

¹⁰¹ Srov. J. RATZINGER, *Ježíš Nazaretský (2. díl)*, s. 102.

¹⁰² Srov. J. RATZINGER, *Ježíš Nazaretský (2. díl)*, s. 101.

svěřit se Otcově vůli, ať je jakákoli. Více než jindy je zde zřejmé, že tato důvěra je stálou charakteristikou Ježíšova vztahu k Otci, která není závislá na prožívaných událostech.

4.6. L 23,34

³⁴ „Ježíš řekl: Otče, odpusť jim, vždyť nevědí, co činí. O jeho šaty se rozdělili losem.“

Tento verš je součástí popisu Ježíšova ukřižování (L 23,33-34). Patří do perikopy, jež celá nese název Ukřižování (L 23,26-43). Jde o úpravu textu Markova evangelia. Námi sledovaný verš L 23,34 patří (spolu s některými detaily v jiných verších) k Lukášově vlastní látce.¹⁰³

Ježíšova modlitba v L 23,34a v důležitých rukopisech chybí. V řeckém NZ je v dvojitéch hranatých závorkách, což znamená, že tato slova původně k textu evangelia nepatřila, avšak byla do něj relativně brzy vložena. Proto byla vydavateli řeckého NZ ponechána v textu.¹⁰⁴

Závěr Ježíšova pozemského života nacházíme zachycený i v ostatních evangeliích, neboť se jedná o vrchol Božího zjevení i díla spásy.

L 23,33-34	Mt 27,33-36	Mk 15,22-25	J 19,17b-18; cf. 19,24
<p>³³Když přišli na místo, které se nazývá Lebka, ukřižovali jej i ty zločince, jednoho po jeho pravici a druhého po levici.</p> <p>³⁴Ježíš řekl: „Otče, odpusť jim, vždyť nevědí, co činí.“</p> <p>O jeho šaty se rozdělili losem.</p>	<p>³³Když přišli na místo zvané Golgota, to znamená ‚Lebka‘, ³⁴dali mu napít vína smíchaného se žlučí; ale když je okusil, nechtěl pít.</p> <p>³⁵Ukřižovali ho a losem si rozdělili jeho šaty; ³⁶pak se tam posadili a střežili ho.</p>	<p>²²A přivedli ho na místo zvané Golgota, což v překladu znamená ‚Lebka‘.</p> <p>²³Dávali mu víno okořeněné myrhou; on je však nepřijal.</p> <p>²⁴Ukřižovali ho a rozdělili si jeho šaty; losovali o ně, co si kdo vezme.</p> <p>²⁵Bylo devět hodin, když ho ukřižovali.</p>	<p>...a vyšel z města na místo zvané Lebka, hebrejsky Golgota.</p> <p>¹⁸Tam ho ukřižovali a s ním jiné dva, z každé strany jednoho a Ježíše uprostřed.</p> <p>²⁴Řekli si mezi sebou: „Netrhejme jej, ale losujme o něj, čím bude!“ To proto, aby se naplnilo Písmo: ‚Rozdělili si mé šaty a o můj oděv metali los.‘ To tedy vojáci provedli.</p>

¹⁰³ Srov. J. A. FITZMYER, *The Gospel According to Luke (X-XXIV)*, s. 1500.

¹⁰⁴ Srov. L. T. JOHNSON, *Evangelium podle Lukáše*, s. 389.

Z uvedených textů vidíme, že Lukáš je ve svém pojetí opět nejstručnější a že vynechává údaje a okolnosti, jež zaznamenávají ostatní evangelisté (např. hebrejský ekvivalent názvu místa, časový údaj, popis podání vína, podrobné líčení losování o Ježíšův šat aj.). Soustředí se na Ježíše samotného a na zjevení Božího milosrdenství v něm.

Ježíš i v tomto čase utrpení nepřerušuje své spojení s Otcem a zůstává s ním v kontaktu. Osvědčuje svou ctnost až do konce, a i přes velkou bolest myslí na druhé. Prosí Otce za odpuštění pro ty, kdo mají podíl na jeho smrti. Tuto prosbu nenajdeme zaznamenanou v žádném zbývajícím evangeliu. Její uvedení v Lukášově evangeliu zcela odpovídá tomu, že autor z Božích vlastností zdůrazňuje právě jeho milosrdenství a odpuštění vůči hříšníkům. Je zde zmíněna i skutečnost, že odmítnutí Ježíše je důsledkem nevědomosti („...*vždyť nevědí, co činí*“).

O stejném tématu nevědomosti hovoří také další novozákonní texty, např. Sk 3,17 a 1 Tm 1,13.¹⁰⁵ Téměř totožná slova modlitby nalezneme i ve Skutcích apoštolských (Sk 7,60), kde je vyslovuje jáhen Štěpán také krátce před svou vlastní smrtí. Protože Skutky jsou dílem stejného autora, můžeme zde vyvozovat vědomé zdůraznění souvislosti mezi Ježíšem a církví, mezi osudem Mistra a učedníků.¹⁰⁶ V jiných překladech nejsou rozdíly.

K naší problematice přispívá citovaný verš již zmíněným poukazem na Otcovu ochotu odpouštět a prokazovat milosrdenství. O těchto Otcových rysech Lukáš také výmluvně svědčí ve známém podobenství o marnotratném synu (srov. L 15,11-32). Když ale o milosrdenství pro hříšníky prosí sám ukřižovaný Syn, nabývá zpráva o Otcově ochotě k odpuštění nových rozměrů. Když je Otec ochoten odpustit smrt svého milovaného Syna, potom již skutečně neexistuje žádná lidská vina, která by nemohla být odpuštěna.¹⁰⁷

4.7. L 23,46

⁴⁶ „*A Ježíš zvolal mocným hlasem: Otče, do tvých rukou odevzdávám svého ducha.*

Po těch slovech skonol.“

Verš L 23,46 nás vede do perikopy pojmenované Ježíšova smrt (L 23,44-49). Ohledně původu této části textu se vedou diskuze, zda se jedná pouze o úpravu Mk 15,33-40, nebo jestli použil Lukáš i vlastní látku.¹⁰⁸ Perikopa zachycuje poslední Ježíšova slova před smrtí

¹⁰⁵ Srov. J. RATZINGER, *Ježíš Nazaretský (2. díl)*, s. 135.

¹⁰⁶ P.-G. MÜLLER, *Evangelium sv. Lukáše*, s. 166-167; D. GOODING, *Lukášovo evangelium*, s. 281-286; L. T. JOHNSON, *Evangelium podle Lukáše*, s. 388-394.

¹⁰⁷ Srov. C. V. POSPÍŠIL, *Ježíš z Nazareta, Pán a Spasitel*, s. 119.

¹⁰⁸ Srov. J. A. FITZMYER, *The Gospel According to Luke (X-XXIV)*, s. 1512-1513.

a jistě není bez významu, že i poslední slova jeho pozemského života (stejně jako první) náležejí Otci. Podíváme se nyní na srovnání tohoto úseku v jednotlivých evangeliích.

L 23,44-48	Mt 27,45-54	Mk 15,33-39	J 19,28-30
<p>⁴⁴Bylo už kolem poledne; tu nastala tma po celé zemi až do tří hodin, protože se zatahmělo slunce. ⁴⁵Chrátová opona se roztrhla v půli.</p> <p>⁴⁶A Ježíš zvolal mocným hlasem: „Otče, do tvých rukou odevzdávám svého ducha.“ Po těch slovech skonal.</p> <p>⁴⁷Když setník viděl, co se stalo, velebil</p>	<p>⁴⁵V poledne nastala tma po celé zemi až do tří hodin.⁴⁶</p> <p>Kolem třetí hodiny zvolal Ježíš mocným hlasem: „Eli, Eli, lema sabachthani?“, to jest: „Bože můj, Bože můj, proč jsi mě opustil?“ ⁴⁷Když to uslyšeli, říkali někteří z těch, kdo tu stáli: „On volá Eliáše.“ ⁴⁸Jeden z nich hned odběhl, vzal houbu, naplnil ji octem, nabodl na tyč a dával mu pít. ⁴⁹Ostatní však říkali: „Nech ho, ať uvidíme, jestli přijde Eliáš a zachrání ho!“ ⁵⁰Ale Ježíš znovu vykřikl mocným hlasem a skonal. ⁵¹A hle, chrátová opona se roztrhla vpůli odshora až dolů, země se zatřásla, skály pukaly, ⁵²hroby se otevřely a mnohá těla zesnulých svatých byla vzkříšena; ⁵³vyšli z hrobů a po jeho vzkříšení vstoupili do svatého města a mnohým se zjevili. ⁵⁴Setník a ti, kdo s ním střežili Ježíše, když</p>	<p>³³Když bylo poledne, nastala tma po celé zemi až do tří hodin.</p> <p>³⁴O třetí hodině zvolal Ježíš mocným hlasem: „Eloi, Eloi, lema sabachtani?“, což přeloženo znamená: „Bože můj, Bože můj, proč jsi mě opustil?“ ³⁵Když to uslyšeli, říkali někteří z těch, kdo stáli okolo: „Hle, volá Eliáše.“ ³⁶Kdosi pak odběhl, namočil houbu v octě, nabodl ji na prut a dával mu pít se slovy: „Počkejte, uvidíme, přijde-li ho Eliáš sejmout.“ ³⁷Ale Ježíš vydal mocný hlas a skonal. ³⁸Tu se chrátová opona roztrhla vpůli odshora až dolů.</p> <p>³⁹A když uviděl setník, který stál před</p>	<p>²⁸Ježíš věděl, že vše je již dokonáno; a proto, aby se až do konce splnilo Písmo, řekl: „Žizním.“ ²⁹Stála tam nádoba plná octa; namočili tedy houbu do octa a na yzopu mu ji podali k ústům.</p> <p>³⁰Když Ježíš okusil octa, řekl: „Dokonáno jest.“</p> <p>A nakloniv hlavu skonal.</p>

Boha a řekl: „Tento člověk byl vskutku spravedlivý.“ ⁴⁸ A ti, kdo se v celých zástupech sešli na tu podívanou, když viděli, co se stalo, odcházeli bijíce se do prsou.“	viděli zemětřesení a všechno, co se dalo, velmi se zděsili a řekli: „On byl opravdu Boží Syn!“	ním, že takto skonal, řekl: „Ten člověk byl opravdu Syn Boží.“	
--	---	---	--

Líčení Ježíšovy smrti v podání Lukášova evangelia odpovídá tomu, co bylo patrné již u popisu Ježíšova modlitebního zápasu v Getsemane. Autor se soustředí na Ježíšovu osobu a vynechává Ježíšova slova o opuštěnosti od Otce, která najdeme v Markově i Matoušově evangeliu (Mk 15,34; Mt 27,46). Ježíš si uchovává vnitřní pokoj a do poslední chvíle důvěřuje Otci, do jehož rukou se odevzdává. Podobná slova zazněla již v Ž 31,6. Potvrzují, že Bůh je stále stejně věrný. Nacházíme tu vědomé zdůraznění souvislosti mezi Starým a Novým zákonem a také mezi Ježíšovým životem a smrtí.¹⁰⁹ Překlady se někdy odlišují v použitém slovese, kdy např. liturgický překlad uvádí, podobně jako Bible Kralická, archaické sloveso *poroučím*.¹¹⁰ Jedná se ale v podstatě o synonymní vyjádření a vzhledem k našemu tématu nehrají žádnou důležitou roli.

Pokusíme-li se shrnout význam těchto Ježíšových slov pro naše zkoumání, vystupuje nám silně do popředí motiv důvěry, který již zazněl v podkapitole 4.5. Stejně tak odevzdanost, která je umožněna právě postojem důvěry, již byla zmíněna tamtéž. Ve L 23,46 uvedené motivy gradují.

4.8. L 24,49

⁴⁹ „*Hle, sesílám na vás, co slíbil můj Otec; zůstaňte ve městě, dokud nebudete vy-zbrojeni mocí z výsosti.*“

Verš L 24,49 je součástí perikopy Zjevení v Jeruzalémě (L 24,36-49). Lukáš měl k dispozici podání starobylé tradice o tom, jak Ježíš předal apoštolům závěrečné poslání, a tu upravil v souladu s teologickým zaměřením svého dvojdíla.¹¹¹ Tato část v jeho evangeliu následuje po zprávě o zjevení na cestě do Emauz. Zjevení v Jeruzalémě je chronologicky po-

¹⁰⁹ Srov. D. GOODING, *Lukášovo evangelium*, s. 285; P.-G. MÜLLER, *Evangelium sv. Lukáše*, s. 167; L. T. JOHNSON, *Evangelium podle Lukáše*, s. 388-394.

¹¹⁰ RSV uvádí výraz *svěřuji* (*commit*).

¹¹¹ Srov. J. A. FITZMYER, *The Gospel According to Luke (X-XXIV)*, s. 1578-1581.

slední. Po něm přichází již popis Ježíšova nanebevstoupení. Podobný Ježíšův příslib, který je obsažen v tomto verši, zmiňuje Lukáš ještě i ve Skutcích apoštolských (Sk 1,4) a o daru Ducha svatého, kterého Otec pošle v Ježíšově jménu, mluví také Janovo evangelium (J 14,26).¹¹² Bible Kralická uvádí text: *A aj, já pošli zaslíbení Otce svého na vás. Vy pak čekejte v městě Jeruzalémě, dokudž nebudete oblečení mocí s výsosti.* Liturgický překlad zní: *Hle – já vám pošlu toho, koho slíbil můj Otec. Vy tedy zůstaňte ve městě, dokud nebudete vyzbrojeni mocí z výsosti.*¹¹³

V tomto verši Lukášova evangelia, který zachycuje slova, která pronáší zmrtvýchvstalý Pán v Jeruzalémě k apoštolům, radostná zvěst evangelia určitým způsobem vrcholí. Apoštolové jsou pověřeni, aby hlásali odpuštění hříchů všem národům, a Ježíš jim slibuje naplnění Božího zaslíbení v daru Ducha svatého, který je uschopní k tomuto poslání. Zaslíbení bylo dáno již Abrahámovi a nyní se blíží chvíle jeho naplnění a s tím související plnost požehnání. Syn dosvědčuje Otcovu věrnost a sám je prostředníkem obdarování. Učedníci slyší příslib mocí z výsosti, která je uschopní k plnění jejich úkolu. Ježíš k nim ještě nehovoří výslovně o Duchu svatém, nicméně výrazy *zaslíbení Otce* i *moc z výsosti* na něj odkazují.¹¹⁴

Můžeme zmínit i zajímavý aspekt, když Ježíš říká, že apoštolové mají zůstat ve městě. Městem se rozumí Jeruzalém, který v Lukášově evangeliu hraje důležitou roli. K tomuto městu směřovalo Ježíšovo působení, zde se naplnily velikonoční události a odtud začíná misijní činnost církve, tedy hlásání spásy všem národům.¹¹⁵

Pro naše téma je důležitá Otcova věrnost. On je ten, kdo plní své sliby. Proto je možné mu důvěřovat a plně se na něj spolehnout, jak nám to ukazovaly i předchozí podkapitoly. A stejně jako poslední Ježíšova slova v jeho pozemském životě patřila Otci (viz podkapitola 4.7.), tak i závěrečná slova řeči zmrtvýchvstalého Krista k učedníkům mluví o Otci. I vzkříšený Pán znovu potvrzuje svůj trvajícím vztah a společenství s Otcem a dar Ducha popisuje jako zaslíbení Otce. Otec je dárce Ducha. Jistě to lze chápat jako velmi významný Ježíšův odkaz společenství jeho následovníků v tom smyslu, že celá misijní činnost a veškeré působení církve má smysl pouze v úzkém spojení s Otcem skrze Krista v Duchu svatém.¹¹⁶

¹¹² Srov. P.-G. MÜLLER, *Evangelium sv. Lukáše*, s. 171; D. GOODING, *Lukášovo evangelium*, s. 294; L. T. JOHNSON, *Evangelium podle Lukáše*, s. 412-418.

¹¹³ EIN uvádí znění: *Und ich werde die Gabe, die mein Vater verheißen hat, zu euch herabsenden. Bleibt in der Stadt, bis ihr mit der Kraft aus der Höhe erfüllt werdet.* A RSV: *And behold, I send the promise of my Father upon you; but stay in the city until you are clothed with power from on high.*

¹¹⁴ Srov. P. MAREČEK, *Ježíšovo vzkříšení v evangeliích*, s. 218-219.

¹¹⁵ Srov. P. MAREČEK, *Ježíšovo vzkříšení v evangeliích*, s. 216.

¹¹⁶ Srov. P. MAREČEK, *Ježíšovo vzkříšení v evangeliích*, s. 217-219.

5. Závěr

V této závěrečné kapitole se nyní pokusíme stručně shrnout výsledky našeho zkoumání. Jak bylo uvedeno v podkapitole 1.1., cíl této práce spočívá v hlubším poznání Boha jako Otce. Cestou k tomuto poznání pro nás byla osobní Ježíšova zkušenost zachycená ve slovech jeho modliteb a v tom, co sám vypovídá o svém Otci. Je zřejmé, že v Novém zákoně, a to zejména v evangeliích, opravdu dostáváme možnost pochopit nově význam slova Otec ve spojení s Bohem. I když jsme poukázali na to, že tento výraz byl používán i ve Starém zákoně, je nesporné, že když oslovení *Abba, Otče*, zazní z Ježíšových úst, jedná se o zcela novou skutečnost.

Skrze místa z Lukášova evangelia, která zachycují právě ty chvíle, kdy se Ježíš obrací přímo k Otci a oslovuje jej v modlitbě, nebo když o něm hovoří, jsme se pokusili alespoň trochu ponořit do Synova vztahu k Otci, který je pro nás cestou k přiblížení se tomu, co znamená spojení Bůh Otec. Ježíš sám potvrzuje správnost takového úsilí, když mluví o sobě samém jako o cestě a když říká jasně: „*Nikdo nepřichází k Otci než skrze mne*“ (J 14,6b).

Jestliže mluvíme o tom, že Písmo je pramen Božího sebezjevení, potom o evangeliích to platí v nejvyšší míře. Mohla by vyvstat námitka, že pro poznání Otce skrze Syna bylo lepší zvolit text Janova evangelia, kde je téma vnitřního vztahu Otce a Syna v popředí evangelistova zájmu. Nicméně platí, že poznání Boha čerpáme z Písma jako celku a každá z biblických knih je jakoby kamínkem v mozaice Božího zjevení. I Lukášovo evangelium tedy obsahuje cenný přínos na cestě poznání Otce (zvláště se jedná o ty části textu, které patří k Lukášově vlastní látce a které nenajdeme v ostatních evangeliích – L 2,49; 23,34 aj.). Žádné jiné evangelium nám tak jasně nevykresluje Boha jako milosrdného Otce, jehož odpuštění a záchrana zahrnují ve své velkorysosti celé lidstvo, dokonce i ty, kteří mají podíl na smrti jeho Syna.

Projdeme-li si nyní znovu vybraná místa Lukášova evangelia (L 2,49; 9,26; 10,21-22; 22,29; 22,42; 23,34; 23,46; 24,49) z hlediska toho, co nám dávají poznat o Bohu Otci, můžeme se pokusit o následující souhrn: Věnujeme-li pozornost rozložení míst, kde autor Lukášova evangelia zachycuje Ježíšovu řeč o Otci nebo k Otci, vidíme, že se jedná o trvale přítomnou kvalitu v Ježíšově životě. Ježíšova první (L 2,49) i poslední (L 23,46) slova v jeho pozemském životě patří Otci, a stejně tak se k Otci obrací vzkříšený Pán před svým nanebevstoupením (L 24,49). Jedná se o slova modlitby (L 10,21-21; 22,42; 23,34; 23,46) nebo o chvíle, kdy Ježíš mluví o svém Otci (L 2,49; 9,26; 22,29; 24,49). L 2,49 nám ukazuje, že v případě vztahu Otce a Syna jde o vztah, který je nesrovnatelný s otcovstvím a synovstvím lidským. Bohu Otci náleží absolutní prvenství přede vším, i před nejbližšími lidskými příbu-

zenskými vztahy (L 2,49) či vlastní vůlí (L 22,42). Otec sdílí se Synem bytí, poznání, chtění, slávu a cokoli dalšího (L 10,21-22; 22,29). Co nejužší spojení se Synem je pro nás cestou k Otci.

Ze Synových slov i z jeho života můžeme vyrozumět, že Otec je nejvyšší dobrý, milosrdný a odpouštějící (L 23,34), věrný ve svých příslibech (L 24,49). Jen takovému Otci je totiž možné zcela odevzdat svůj život v radosti a naprosté důvěře (L 22,42; 23,46). A pokud žijeme ve spojení se Synem a s Duchem svatým, potom můžeme i my svědčit o tom, jaký je Otec.

Seznam použité literatury

Bible svatá, aneb, všechna svatá Pisma Starého i Nového zákona: podle posledního vydání kralického z roku 1613, Praha: Česká biblická společnost, 1991.

Bible. Písmo svaté Starého a Nového zákona (včetně deuterokanonických knih): Český ekumenický překlad, Praha: Biblická společnost, 1990.

CARSON, D. A. – MOO, D. J., *Úvod do Nového zákona*, Praha: Návrat domů, 2008.

Die Bibel: Einheitsübersetzung der Heiligen Schrift: Gesamtausgabe: Psalmen und Neues Testament: ökumenischer Text, Stuttgart: Katholisches Bibelwerk, 2007.

DOHMEN, CH. – STEMBERGER, G., *Hermeneutika židovské Bible a Starého zákona*, Praha: Vyšehrad, 2007.

DOUGLAS, J. D., ed., *Nový biblický slovník*, Praha: Návrat domů, 1996.

FAUSTI, S., *Nad evangeliem podle Lukáše. Porozumět Božímu slovu*, Praha: Paulínky, 2011.

FINLAYSON, R. A., „Boží otcovství“, in *Nový biblický slovník*, ed. J. D. Douglas, Praha: Návrat domů, 1996, s. 114.

FITZMYER, J. A., *The Gospel According to Luke (I-IX)*, AncB 28, New York: Doubleday, 1981.

FITZMYER, J. A., *The Gospel According to Luke (X-XXIV)*, AncB 28A, New York: Doubleday, 1985.

FRIEDRICH, G., ed., *Teologický slovník k Novej zmluve*,; z V. a VI. zväzku (xí - ró) vybral a preložil Ján Grešo, Liptovský Mikuláš: Transcius, 1990.

GNILKA, J., *Ježíš Nazaretský – poselství a historie*, Praha: Vyšehrad, 2001.

GOODING, D., *Lukášovo evangelium*, Praha: Návrat domů, 1994.

HENGEL, M., *Evangelista Lukáš, první křesťanský dějepisec*, Praha: Vyšehrad, 1994.

HÖRSTER, G., *Úvod do Nového zákona*, Praha: Oliva, 1994.

HŘEBÍK, J., „Zjevení Boha Otce ve Starém zákoně“, *Communio: Mezinárodní katolická revue* 1 (1997) č. 2, s. 163-170.

JACOB, ED., „Jména izraelského Boha“, in *Biblický slovník*, ed. J.-J. von Allmen, Praha: Kalich, 1991, s. 26.

JOHNSON, L. T., *Evangelium podle Lukáše*, Sacra Pagina 3, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2005.

Katechismus katolické církve, Praha: Zvon, 1995.

LÉON-DUFOUR, X., ed., *Slovník biblické teologie*, Řím: Velehrad – Křesťanská akademie, 1981.

MAREČEK, P., „The Author of the Third Gospel“, *Acta Universitatis Palackianae Olomucensis: Facultas Theologica Cyrillo-Methodiana, Theologica Olomucensia* 13 (2012), s. 27-39.

MAREČEK, P., „The Image of Jesus Christ in Luke 2:41-52“, *Acta Universitatis Palackianae Olomucensis: Facultas Theologica Cyrillo-Methodiana, Theologica Olomucensia* 12 (2011), s. 51-62.

MAREČEK, P., *Ježíšovo vzkříšení v evangeliích*, Olomouc: Univerzita Palackého, 2011.

MARSHAL, I. H., „Lukášovo evangelium“, in *Nový biblický slovník*, ed. J. D. Douglas, Praha: Návrat domů, 1996, s. 562-564.

MERELL, J., *Úvod do četby Nového zákona*, Praha: Česká katolická charita, 1952.

MITCHELL, T. C., „Rodina, domácnost“, in *Nový biblický slovník*, ed. J. D. Douglas, Praha: Návrat domů, 1996, s. 869.

MÜLLER, P.-G., *Evangelium sv. Lukáše*, MSKNZ 3, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1998.

NOVOTNÝ, A., *Biblický slovník*, Praha: Kalich, 1992.

NOVOTNÝ, V., „Editorial“, *Communio: Mezinárodní katolická revue* 1 (1997) č. 2, s. 114.

Nový zákon. Text užívaný v českých liturgických knihách přeložený z řečtiny se stálým zřetelem k Nové Vulgátě, 2. vyd., Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1998.

PAYNE, D. F., „Abba“, in *Nový biblický slovník*, ed. J. D. Douglas, Praha: Návrat domů, 1996, s. 1-2.

POKORNÝ, P., *Literární a teologický úvod do Nového zákona*, Praha: Vyšehrad, 1993.

- PORSCH, F., *Mnoho hlasů, jedna víra*, Praha: Zvon, 1993.
- POSPÍŠIL, C. V., *Ježíš z Nazareta, Pán a Spasitel*, 4. vyd., Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2010.
- POSPÍŠIL, C. V., *Jako v nebi, tak i na zemi*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2007.
- RATZINGER, J., *Ježíš Nazaretský (1. díl)*, Brno: Barrister & Principal, 2007.
- RATZINGER, J., *Ježíš Nazaretský (2. díl)*, Brno: Barrister & Principal, 2011.
- TENNEY, M. C., *O Novém zákoně*, (bez vydavatelských údajů).
- TERNANT, P., „Otcové & Otec“, in *Slovník biblické teologie*, ed. X. Léon-Dufour, Řím: Velehrad – Křesťanská akademie, 1981, s. 304-308.
- The Holy Bible containing the Old and New Testaments: Revised Standard Version*, 2. vyd., New York: Collins, 1971.
- THOMPSON, J. A., „Příbuzný“, in *Nový biblický slovník*, ed. J. D. Douglas, Praha: Návrat domů, 1996, s. 835.
- TICHÝ L., „Bůh – náš Otec. Svědectví Nového zákona“, *Communio: Mezinárodní katolická revue* 1 (1997) č. 2, s. 171-181.
- TICHÝ, L., *Slovník novozákonní řečtiny*, Olomouc: Jiří Burget, 2001.
- TICHÝ, L., *Úvod do Nového zákona*, Svitavy: Trinitas, 2003.
- VON ALLMEN, J.-J., ed., *Biblický slovník*, Praha: Kalich, 1991.

Seznam použitých zkratek

apod.	a podobně
BKR	<i>Bible svatá, aneb, všechna svatá Písma Starého i Nového zákona: podle posledního vydání kralického z roku 1613</i> , Praha: Česká biblická společnost, 1991
ČEP	<i>Bible. Písmo svaté Starého a Nového zákona (včetně deuterokanonických knih): Český ekumenický překlad</i> . Praha: Biblická společnost, 1990
ČLP	<i>Nový zákon</i> . Text užívaný v českých liturgických knihách přeložený z řečtiny se stálým zřetelem k Nové Vulgátě, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1998 ²
ed.	editor (neboli vydavatel)
EIN	<i>Die Bibel: Einheitsübersetzung der Heiligen Schrift: Gesamtausgabe: Psalmen und Neues Testament: ökumenischer Text</i> , Stuttgart: Katholisches Bibelwerk, 2007
KKC	<i>Katechismus katolické církve</i> , Praha: Zvon, 1995
LXX	Septuaginta
MSKNZ	Malý stuttgartský komentář. Nový zákon
např.	například
NZ	Nový zákon, novozákonní
po Kr.	po Kristu
př. Kr.	před Kristem
Q	pramen logií
RSV	<i>The Holy Bible containing the Old and New Testaments: Revised Standard Version</i> , 2. vyd., New York: Collins, 1971
ř.	řádek
s.	strana, strany
srov.	srovnej
sv.	svatý
SZ	Starý zákon, starozákonní
tj.	to je
tzv.	tak zvaný
v.	verš